
FRANSOAZ HAN

PARISKA KOMUNA I PESNICI*

Povodom stogodišnjice Pariske Komune u Francuskoj su objavljene mnogobrojne publikacije; ovo obilje je u suprotnosti sa nemarnim stavom školskih udžbenika koji dugo nisu hteli da znaju za ovaj događaj. Veliki broj spisa i studija koji su još davno rasprodani, ili su sve dosad ostali neobjavljeni, stavljeni su danas publici na raspolaganje; izdaju se antologije, romani koji slikaju Komunu, ploče sa pesmama iz tog doba.

Proleće 1871. izišlo je na taj način iz senke u kojoj je ostalo, ne greškom istoričara već zbog rešenosti vladajuće klase da svesno prečutkuje jedan opasan događaj ili da ga predstavlja na potpuno izopačen način. Ovom iskrivljavanju istorije umnogome su doprineli i pisci tog vremena koji su gotovo listom bili na strani Versajaca¹⁾. Nećemo ih optuživati da su pisali pesme protiv Komune: uopšte ih nisu pisali; nisu imali lirskog nadahnuća da opevaju svoj reakcionarni ideal. Ali su to nadoknadili u prepisci. A što se romanopisaca tiče, bilans je strahovito nepovoljan.

To odsustvo jasnih pogleda iznenađuje utoliko više što su likovni umetnici imali sasvim suprotan stav. Izuzev samo nekoliko njih, slikari, vajari i arhitekti pridružili su se Komuni. Osnovali su Savez Pariskih umetnika i za njenog predsednika izabrali Gustava Kurbea. Uz njega: Koro, Domije, Mane, — da spomenemo samo ova tri imena koja su celom svetu poznata. Savez je izdao jedan manifest za odbranu nezavisnosti i dostojanstva umetnika. U komitetu koji je Savez izabrao bilo je 16 slikara, 6 grafičara, 10 vajara, 5 arhitekata, 10 dekorativnih vajara; stavljao je sebi u zadatak očuvanje umetničkog nasleđa, izlaganje savremenih dela, organizovanje nastave koja bi vodila računa o budućnosti.

Likovni umetnici su se, doduše, već bili sukobili sa dogmatizmom Napoleona III, koji se tobož razumevao u slikarstvo i koji je u zvaničnim

---

* Prilog pisan specijalno za „Kulturu“

¹⁾ tj. Tjerove vlade koja je bila izbegla u Versaj.

salonima zaveo vladavinu upadljivo lošeg ukusa.
Njima su, dakle, stvari bile jasne.

Posle pada Komune, Kurbea su Versajci silno izvređali, proveli ga kroz grad s lisicama na rukama, a karikaturisti i književnici izvrgavali su ga ruglu. Naročito su gnusne bile povike Aleksandra Dime-Sina.

Ali on nije bio jedini na strani reakcije, i prosto ne verujemo sebi kad uz njega nademo i Gustava Flobera, Žorž Sandovu, Emila Zolu, Anatola Fransa. Naši veliki romansijeri pokazali su neobičnu zaslepljenost, istu onu koju i nesimpatične ličnosti braća Gonkur, Maksim di Kan, Pol de Sen-Viktor ili Barbe d'Orevili.

A pesnici? Oni čiji je zadatak da jasno vide i da — prema lepom naslovu jedne Eliarove zbirke — i drugima omoguće da vide?

Stvar je u tome što predstava koju mi danas imamo o pesniku pretpostavlja nepokornost, pobunu, ako ne i revoluciju. Ali 1871? Oni koji su tada smatrani za velike pesnike pripadali su imućnoj klasi. To ne znači da su oni u njoj i rođeni. Većina nadrealista poticala je iz uglednih buržoaskih porodica, ali su se oni pobunili protiv morala svoje klase. Pesnici kao Teodor de Banvil, Lekont de Lil, Žoze-Maria de Heredia pisali su za elitu kojoj je novac omogućavao dokolicu potrebnu za kulturno uzdizanje. Neprosvućena masa nije ih mogla čitati: oni su je prezirali.

Istini za volju, reći ćemo da su neki od njih, kao Lekont de Lil, doživeli 1848. godine trenutak ushićenja i srčanosti. Ubrzo razočarani zbog žalosnog kraja Druge republike, oni su digli ruke od svakog angažovanja i našli utočište u visokim sferama „umetnosti radi umetnosti“.

U isto vreme, uspon „književnog proletarijata“ — mladih pisaca iz siromašnih porodica, počinjao je da ugrožava tradicionalne pisce.

Ovi su bavljenje svojom umetnošću zamišljali samo na visinama, u razređenoj atmosferi. Smatrali su da je nužno da narod radi i ostane neprosvućen, da bude iskorišćavan kao tegleća marva, kako bi jedna manjina koja ima na raspolaganju kulturu i slobodno vreme mogla da otmeno uživa u stvaralaštvu pesnika.

Za njih je narod nešto ružno, nisko, prosto, nešto što neposredno ugrožava umetnost i lepotu. Teofil Gotje će u svojim *Slikama iz vremena opsade* napisati: „Nije li aristokratska otmenost remek-dela upravo ono što najviše zbunjuje za-

vidljivce slabih duhovnih sposobnosti? Naravno, ono što je ružno ne trpi ono što je lepo.”

U ime lepog prihvata se Drugo carstvo, njegov poredak i koristi koje ono omogućuje... Pol Lidski je veoma jasno analizirao taj stav u svojoj knjizi *Pisci protiv Komune*.²⁾ On je pokazao kako su u toku dvadeset godina ti ljudi ugodno živeli, dopuštajući sebi i luksuz da se podsmevaju buržoaziji, tražili počasti i penzije, prikrivali svoje prihvatanje pozlaćenog robovanja izgovorom da se bave čistom umetnošću. Bili su nesposobni da shvate težnje naroda — moglo bi se, čak, reći da su ih se i bojali — i kad je 1871. naišlo ono čudesno i burno proleće, ono ih je ispunilo užasom i mržnjom.

Ova osećanja — ako je to uopšte potrebno reći — nisu im poslužila kao izvor nadahnuća ni za jedno delo od vrednosti. Poezija teško podnosi spajanje s izvesnim stavovima. Uzalud bismo tražili velike ode protiv Komune među delima versajskih pesnika — jedinu pesmu koju bismo mogli navesti napisao je Fransoa Kope. Objavljena je aprila 1871. pod naslovom „Krvi više nema”. Samo u prepisci i novinskim člancima možemo osetiti svu velikodušnost, uzvišenost duha, svu tananost pristalica *umetnosti radi umetnosti*...

Lekont de Lil: „Smrdljivo mazalo Kurbe i bestidan čopor slikara i bakropisaca koji su pošli za njim neće biti ubijeni, što je još žalosnije. On je zaslužio, ne samo da bude streljan(...), već da se unište i njegove prljave slike koje je nekada prodao državi.”

Teofil Gotje: „Divljaci, s prstenom na nosu, tetovirani crvenom bojom, igraju igru skalpovanja na zgarištu društva.”

Aleksandar Dima-Sin: „Nećemo ništa reći o njihovim ženama iz poštovanja prema ženama na koje liče — kad su mrtve.”

Bilo bi dosadno, da ne kažemo odvratno, dalje redati navode koji svi liče jedni na druge. Što se tiče potpisa, tu su, ako se zadržimo samo na pesnicima, sva sjajna imena Parnasa.³⁾

Isti takav ton je i u romanima objavljenim posle ovog događaja; cilj im je da dokažu kako su komunari loši radnici, pijanice i razvratnici, prostitutke (antifeminizam je naročito žestok u ovim delima), propali intelektualci, slavaljubivi i ogor-

¹⁾ Maspero, Pariz, 1970.

²⁾ Pesnička škola koja se poziva na Teodora de Banvila, Teofila Gotjea, Lekonta de Lila, a u kojoj susrećemo i sledeće pesnike: Katila Mendesa, Fransoa Kopea, Sili Pridoma, Zoze-Maria de Heredia.

čeni. Nasuprot njima, versajski vojnici su uzor humanosti, velikodušnosti, discipline, dobri supruzi i dobri očevi. Oni su ono što je dobro; komunari — ono što je zlo. Arsen Use u delu *Izgubljen pas i streljana žena*, Emil Zola u *Slomu*, Anatol Frans u romanu *Želje Žana Servijana*, Elemir Burž u delu *Ptice odleću i cveće gine* brane jednu ideologiju koja služi kao bedem buržoaziji, jednoj buržoaziji koja je drhtala svim svojim bićem i koja sad nastoji da se obezbedi za nekoliko narednih decenija.

Što se tiče lirskih dela s te strane barikade, — i tu ničeg drugog nema.

A šta je s druge strane?

S druge strane je sav književni proletarijat koji je toliko uznemiravao pisce na položajima: Žil Vales, Ežen Vermerš, Ežen Potje, Žan-Batist Kleman, između ostalih. Tu su i dva imena koja su preživela slom onih pesnika koje je buržoazija smatrala pesnicima: Verlen i Viktor Igo, kojima, među romansijerima, treba dodati Viljea de l'Il Adama. I, najzad Rembo.

Komuna je imala nebrojene stihotvorce, od kojih su neki ostali anonimni. Nisu svi bili pesnici. Ovaj događaj je — kao što se to mnogo puta dogodilo u istoriji — podstakao pesničko nadahnuće kod ljudi koji nisu bili književnici, samim tim što je u sebi nosio izvesnu dinamiku koja se izražava i na ovaj način. Postoji, u tom pogledu, značajna razlika između reakcije i Komune, — sud koji je donela sama poezija.

Ovi tekstovi, revolucionarni po sadržaju, nisu revolucionarni po formi. Žan-Pjer Šabrol, u uvodu svoje antologije *Pesnici Komune*⁴⁾, prizna je da bi voleo „kad bi mogao da dokaže da je Komuna stvorila novu poeziju, da su ljudi koji nikad nisu pisali, radnici na primer, postali pesnici, a da su na onoj drugoj strani istinski pesnici postali bedni buržoaski stihoklepci, da je životvoran talas reči, slika i obrta iz narodnog govora zahvatio štampanu reč...” Ništa se od svega toga nije dogodilo i tome se ne treba mnogo ni čuditi. Iako je bila prva vlada „naroda i za narod”, Komuna je ipak patila od stalnog pozivanja na prošlost, posebno na godinu 1793. I svoje ime pozajmila je iz prve francuske revolucije. Odsustvo inovacije u oblasti politike susrećemo i u pesničkom jeziku.

Međutim, ovaj jezik — čak i kad nosi u sebi tradicionalne slike — ima bar snage. A kako zaboraviti da nije u pitanju obično vežbanje na

⁴⁾ Seghers, Pariz, 1970. Komentar uz tekstove dao je Moris Suri.

hartiji, već krik ljudi koji se svim silama bore za ostvarenje jedne svetle nade, i na koje će se sručiti jedna od najkrvavijih odmazda u istoriji Francuske?

„Pariska lađa, sred najveće bure,
Svoju je brazdu zasekla u moru ideala,
Na krmilu je narod, i snažni gorostas
Svoju crvenu zastavu nikada spustiti neće.”

Etjen Karža

(odlomak iz pesme „Versajci”, 3. maj 1871)

„Pariz plamti, kroz noć svirepu i kobnu,
Nebo je puno krvi, to istoriju spaljuju.
I pokazuje u noći prestravljenom svetu
Kako Pariz pada ponosan i gord,
Pod teškim bremenom mučnih događaja.
I sam Luvr plamti i u prah se ruše
Mramorni zidovi i vrata od tuča.”

Ežen Vermerš

(odlomak iz „Buntovnika”, septembar 1871)

Ne nameravamo da im umanjujemo vrednost time što ćemo reći da su ti ljudi vrsniji kao borci za svoje ideje nego kao pesnici. Trebalo bi dodati da su mnoge od tih pesama pevane i da, naslanjajući se na poznate ili tek komponovane melodije, imaju ritam i intonaciju borbenih pesama. Ti tekstovi nisu za pažljivo proučavanje u tišini biblioteka, već za pevanje na ulici. Nije potrebno napominjati da je Ežen Potje autor *Internacionale*.

Kod jednog uglednog pisca, kao što je Žil Vales, lirizam izbija slobodnije u prozi nego u stihovima. To dokazuje i ovaj opis dvadesetšestog marta 1871.:

„Kakav dan!

Ono mlako i jasno sunce koje pozlaćuje čeljusti topova, onaj miris cveća, viorenje zastava!, žubor one Revolucije koja mirno i lepo teče kao plava reka, ono drhtanje od silnog uzbuđenja, ono svetlucanje, ono treštanje truba, oni odsevi bronzne, onaj plamen nade, onaj miris časti, sve je to opijalo ponosom i radošću pobedonosnu vojsku Republikanaca!”

I danas se još može naići na ljude tananog ukusa koji smatraju da u Valesovom stilu nema otmenosti. To je samo način, — otmen, svakako —, na koji se izjašnjavaju da ne vole njegove ideje i njegovu ulogu u komisiji za prosvetu u vreme Komune.

nji svoju ulogu; uostalom, ne izgleda da je pokazao neko herojstvo, ono inače nije ni bilo u njegovoj prirodi. U svakom slučaju, on je ostao kad je Tjerova vlada, počistivši sve za sobom, odvukla činovništvo u Versaj. Stoga, dolazanje u kancelariju nije bilo baš toliko birokratska navika, kao što u to želi da nas ubedi Edmon Lepeltje, čiji je humor, makar bio i nehotačan, ipak prljav, kad piše ovako: „Gradska većnica se nije pomakla sa svog mesta. On je i dalje odlazio tamo poslušno, po navici. Nesvesno ga je tamo vukla ona revnost službenika koji odlazi na svoj posao sa automatskom urednošću.” — (*Pol Verlen*) *Njegov život i delo*, — Mercure de France, Pariz, 1907).

Verlen je, uostalom, ostao veran svojim pesmama iz vremena koje je prethodilo Komuni:

„Uvek će tvoj zid, uzalud krečen i pran,
O kuću u Transnonenu, prokleta mesto, sramni
uglu,
Ostati gnusan i krvav u ogorčenom srcu mom.”

I on ju je dočekao raširenih ruku, mada će njegovo oduševljenje kasnije splasnuti:

„...ja sam od prvog trenutka pokazao ljubav, razumevanje (bar sam mislio da sam je razumeo), a u svakom slučaju duboku naklonost prema ovoj revoluciji u isti mah i miroljubivoj, i saobraznoj onom tako istinitom *Si vis pacem para bellum*, prema onom njenom manifestu, anonimnom zbog tolikih nepoznatih i namerno skromnih imena, pod crvenim naslovom *Centralni Komitet* koji je, — onako kako su njegov stil u početku okarakterisali moji stihovi, od kojih mi je u glavi ostao samo prvi.

Bez deklamatorstva i bez praznih reči

— prostodušno, s mnogo pouzdanja, ali jasno i dobro, postavio unutrašnje političko pitanje i savršeno ispravno ukazao na buduće društvene probleme koje treba rešiti *illico*, pa makar i oružjem... Stvari su kasnije pošle na gore... Svejedno! — reč koja je u ono vreme imala magijski uticaj na moj duh, sav zadojen romantičnim hebertizmom,⁷⁾ povukla me je za sobom, kao što me je jasan i očigledno nezadrživ razvoj događaja 18. marta ubedio u njenu istinitost.” — (*Ispovesti* — Albert Messein, 1912).

U Londonu će on, u toku 1872, posećivati prognane komunare, među kojima i Ežena Ver-

⁷⁾ Jacques Hébert (1757—1794), urednik lista *Le Père Duchesne*, jednog od najnepomirljivijih u doba Revolucije. Giljotiniran, sa grupom svojih pristalica koji su nazvani „besni”.

merša, čiji je uticaj očit u poemi *Pobeđeni*. A godine 1886. napisao je još i *Baladu u slavu Luiza Mišela*, velike junakinje Komune.

Rembo nije bio u Parizu za vreme Komune, uprkos legendi koju su neki želeli da rašire. (Trebalo je dokazati da su komunari pijanice i razvratnici: pesma *Ukradeno srce* svedočila bi, prema njihovom tumačenju, o bestidnostima kojima je Rembo bio tobož podvrgnut u jednoj kasarni revolucionara.) On je, u stvari, pobegavši iz Šarlvila, bio u Parizu između 28. februara i 10. marta, ali kako nije imao nikakvih sredstava, i kako je spavao pod mostovima, bio je prinuđen da se — osam dana pre početka Komune! — vrati natrag, pešice, svojoj strašnoj majci. U Pariz će ponovo doći tek u septembru, na poziv Pola Verlana. U međuvremenu napisao je *Polu Demeniju* ono čuveno „Pismo vidovnjaka”, koje nosi datum 15. maj 1871. Živi u Šarlvilu, u zagušljivoj provinciji, ogorčen na religiju i na sve konformizme. Svom profesoru Izambaru piše: „S ludačkom upornošću obožavam slobodnu slobodu.”

Kako se onda možemo čuditi što je Komuna ostavila duboke tragove u delu Rembova, čijoj su suštini toliko bliske ideje Komune? U tom smislu se obično navodi *Pariski pir* ili *Pariz se ponovo naseljava*:

„Kad su ti noge s toliko žara igrale usred gneva,
Parizu! — kada si dobio tolike udarce nožem,
I kad si pao, zadržavši u zenicama svetlim
Nešto od dobrote surovog proleća...”

„— Društvo!, opet je sve po starom: — orgije
Žale za svojim negdašnjim ropcem po burdeljima
starim

A svetla u ludom zanosu, sa pocrvenelih bedema,
Jezivo šalju svoj plam put blede-plavog neba.”

i *Ruke Žane-Marije*:

„Pobledele su, prekrasne,
Na jarkom suncu ljubavi punom,
Na mitraljezima od tuča
U pobunjenom Parizu!”

Ove dve pesme su u celosti posvećene Komuni. Ali Komunu susrećemo i u drugim tekstovima, kao što su, na primer, široka platna u spevu „Jedno doba u paklu”:

„...i video sam more plamenova i dima na nebu;
a levo i desno, silno bogatstvo koje je
bukvalo kao bezbroj munja.”

Kraj Komune, odmazda, akcija praštanja koju je povelala uspokojena buržoazija, naslikani su u pesmi *Posle potopa*:

„Čim se ideja o potopu stižala
Jedan zec zastade sred deteline i velebilja i
očita
Molstvu pred dugom na nebu, kroz paukovu
mrežu.

Krv poteče, kod Riđobradog, — na klanicama, —
u cirkusima,
Gde pečat božji beli prozore. Potekoše krv i
mleko.”

Bilo bi glupo objašnjavati Remboa vezujući celo njegovo stvaralaštvo za Komunu. Ali se ono ipak ne može čitati bez svetlosti vatre i krvi koju ona baca na njegovo delo. Bilo je prirodno što on sebe smatra bratom komunara, on koji je hteo da „promeni život” i koji je, u svakom slučaju, izmenio poeziju.

Dve činjenice, — sjajan procvat narodnog pesništva i duboka povezanost između Remboa i Komune, dovoljno dokazuju da poezija nije pogrešila stranu na koju će stati. I još nešto: od toga doba poezija i revolucija su i tesno povezane.

Prevela s francuskog
ZORICA HADŽI-VIDOJKOVIĆ

